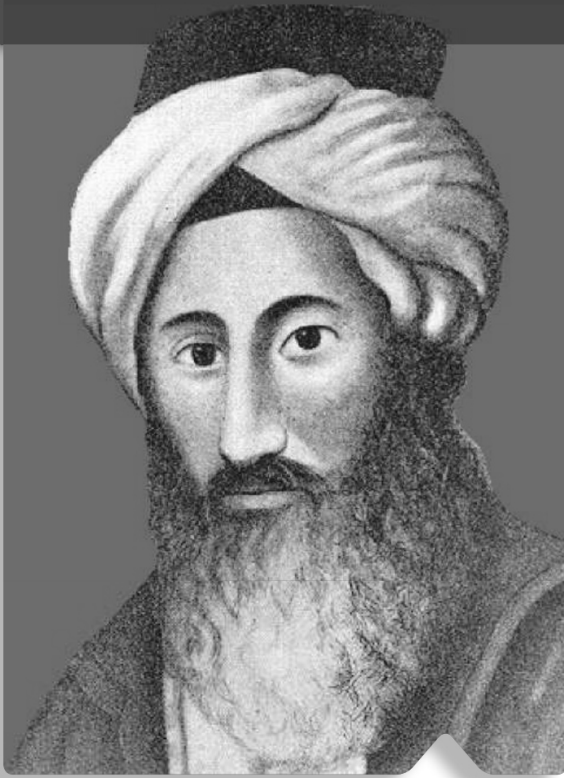

◆ ניסיונות גישוש לזהותו של
'חכם גדול בדורנו', עליו מספר
החיד"א שהפסיק לשאת דרשות
ברבים מחשש שמא תזוה דעתו ◆

רבנו החיד"א

◆ הרב ב. חמד ◆

את הסיפור הבא מספר הגאון החיד"א, על אחד מחכמי ישראל, שכיום מהימים החליט להודיל מלשאת דרשות ברבים, בכדי שלא יבוא לידי גאווה. וכך הוא מספר בספרו 'כסא רחמים' (על אדר"ג. פרק לח): "שמעתי בקטנותי מחכם גדול בדורנו זלה"ה, שמטעם זה ביטל מה שהיה דודש ברבים, שמא יבוא לזוה דעתו".

מי הוא אותו 'חכם גדול' שהיה רגיל לדרוש ברבים והחליט להפסיק את מנהגו? סתם החיד"א ולא פירש. ועם כל זאת הותיר החיד"א מספר חרכים פתוחים מהם ניתן להציץ ולנסות לזהות את שמו של חכם זה. הנה כי כן, החיד"א מספר כי מדובר בשמועה שהגיעה לאוזניו 'בקטנותו'. עלינו לדעת שהחיד"א נולד בשנת תפ"ד. מדובר אפוא ב'חכם גדול' שהוא 'בן דורו', והיינו דמות מפורסמת באותה תקופה. ומכך שהוא מוזכר בכרכת החיים - 'זלה"ה', אנו יודעים שחכם זה כבר נסתלק לפחות עד שנת תקס"ג, השנה שבו נדפס לראשונה הספר 'כסא רחמים'.

נלך אפוא בעקבות סימנים אלו לזהות על קנקנה של דמות מסתורית זו ששמה לא פורש, ולנסות לדעת מי הוא חכם זה שחדל ממלאכת הדרשות.

שמא זחה דעתך עליך?

החיד"א מבאר, כי אותו 'חכם גדול' קיבל את החלטתו בעקבות המסופר בדברי חז"ל על הרוגי המלכות, שעלתה השערה שנתחייבו מיתה בשל שזחה דעתם עליהם בשעה שדרשו לפני רבבות אלפי ישראל. וכפי ששנינו במסכת אבות דרבי נתן (פרק לח): "וכשתפשו את רבי שמעון בן גמליאל ואת רבי ישמעאל ליהרג, היה רשב"ג יושב ותוהה בדעתו ואומר: אוי לנו שאנו נהרגין כמחללי שבתות וכעובדי עבודת אלילים וכמגלי עריות וכשופכי דמים. אמר לו רבי ישמעאל בן אלישע: רצונך שאומר לפניך דבר אחד. אמר לו: אמור... אמר לו: שמא כשהיית יושב ודורש בחר הבית והיו כל אוכלוסי ישראל יושבין לפניך זחה דעתך עליך".

הסיק מכך אותו חכם על חומרת העניין: "ומוכח דהוא עיון חמור, שר' ישמעאל צדד לומר שנתחייב מיתה בשביל זה", ומפני עניין זה החליט אותו חכם כי הוא חדל מלשאת דרשות ברבים, בכדי שחלילה לא ייכשל ותזוה דעתו עליו.

אמנם יצוין שהחיד"א אינו מסכים עם השקפתו של אותו חכם והחלטתו. לדעתו של החיד"א אסור לדרשנים למנוע בר מצאן מרעיתם שומעי לקחם, ואשר לחשש זה - אכן עליהם להשגיח על עצמם שלא

יבואו לידי גאווה, והוא אף מעניק עצה ברורה לשם כך:

"ואני בעניי אומר דודאי הוא עיון להתנאות במה שדורש ובכבוד שיש לו. אמנם ענין הדרוש להוכיח לעם במת"ק ודש"ן ולומר חידושי תורה ברבים הוא ענין נשגב ונפלא מאד מאד ואין כאן מקום להאריך בזה. ואם כן לדעתי הקצרה, האיש החכם יחזיק במוסר וידרוש לזכות את הרבים, ויזהר שלא להתנאות כלל וישים אל לבו שחכמותו וחידושיו אינם אפילו כנגיד חרדל לגבי הראשונים, ומה שמכבדים אותו זה חסד עליון שמכסה מומי בני אדם ויתן חינו. והני מילי ואביזריהו דברי אמת קש"ט שנים עשר יהו בין עיניו וד' לא ימנע טוב להולכים בתמים".

◆ ◆ ◆

בטרם ננסה להתחקות אחר שמו של החכם, חשוב להדגיש שאין לתלות שום כוונות נסתרות בעצם הדבר שהחיד"א העלים את שמו של אותו חכם. אין לנו לחשוב שאי-אזכור השם יש בו סיבה מהותית הקשורה לאותו אדם ספציפי, בבחינת 'התורה כיסתו ואתה מגלה אותו'. שכן עלינו לדעת, שמנהגו של החיד"א היה שבכל פעם שהזכיר דעה של אחד מחכמי דורו ונחלק עליו, היה מביאו בסתמא מבלי לפרש את שמו.

הנה למשל, הגאון רבי חיים מודעי פנה אל החיד"א בטרוניה על כך שהביא מדבריו והסתיר את שמו. ועל זה משיבו החיד"א שכך ראוי לנהוג, מהיות והוא נחלק עליו (שו"ת 'חיים שאל' ח"ב סי' כא): "ראשית לו במדבר מלון כמלונה במקשה על אשר סתמתי ולא פירשתי מאן אמרה לשמעתא. וזאת אשיב בקצירת האומר כי זו היא דרך ישרה

וְנַחֲתִי אֶת לְבִי (ה)

◆ במאמר שלפנינו ננסה לתור אחר זהותו של החכם הנזכר, תוך שלילת כמה אפשרויות לכאן או לכאן ◆

◆ העצה שנתן החיד"א לדרשנים שלא תזווח דעתם עליהם, ואיזו תפילה חיבר הפלא יועץ ל'חכם שרוצה לסדר דרוש'?

ומזכירים אתבונן הוא הגאון השלם הרב חוות יאיר כידוע וכמה אחרונים
זמנין עברי הכי".

גם כאן, ברור שמזהות והחיד"א אינו מסכים עם עניין זה ולדעתו
עדיין יש לזכות את הרבים בדרשות, למרות חשש זה של גאווה
אסורה, לכן הוא אינו מזכיר את שם החכם שכך נהג, אלא כותב זאת
בעילום שם.

מנהגו המקביל של ר"ט אלגזי

את דברי החיד"א הללו הביא גם הגאון רבי יצחק בן הגאון רבי
חיים פאלאג'י בספרו 'אבות הראש' (ח"ב סב טור ד), והוסיף על כך
מפי השמועה שכיוצא בזה היה מנהגו של רבי יום טוב אלגזי, רבה
של ירושלים: "וגם אני שמעתי אומרים לי כן משמיה דרב גדול הגאון
המפורסם בעל 'הלכות יום טוב' ו'שמחת יום טוב' צוק", שנמנע
לדרוש ברכים בעבור זה".

ברור שאין כוונתו של ר"ט פאלאג'י לומר שהחיד"א עצמו התכוון
לרבי יום טוב אלגזי, שכן ר"ט אלגזי היה בן גילו של החיד"א וירידו
מנוער, ואין שייך לומר שהחיד"א בקטנותו שמע על כך, כמובן
וכפשוט. ר"ט פאלאג'י לא בא אפוא אלא להוסיף ולומר שמלבד אותו
חכם עלום שם, גם ר"ט אלגזי נהג כמנהג זה.

מסגנון דבריו של ר"ט פאלאג'י נראה לכאורה שר"ט אלגזי נמנע
לדרוש ברכים באופן גורף. אך מה נעשה ביום שידובר לנו מכך שבסוף
הספר 'קדושת יום טוב' מודפס קונטרס דרשות מתוך כתב ידו של ר"ט
אלגזי עצמו, ויקרא שמו: 'יום טוב דרבנן', וכמובא בדף השער: "פה
מפיק מרגליות תפוחי זהב במשכיות הני מילי דדרשה אשר דרוש דרש
הרב זיע"א", כשמליצה זו של "פה מפיק מרגליות" היא רגילה להאמר
על דרשנים שכוחם בפיהם.

אם כי מצער היא, ומדובר בכמות קטנה מאוד של דברי דרוש, הרי
שבסוף הספר מובא כי הודפס רק מה שנמצא "חבל על דאברין".
והיינו, שידעו המדפיסים כי ר"ט אלגזי אמר או אפילו כתב עוד
דרשות כהנה וכהנה. דבר שגם מסתבר מאוד, שהרי ר"ט אלגזי כיהן
כמשך כחמש שנים כשר"ר – כשליח לטובת בני ירושלים בארצות
הגולה, ויודעים אנו שדרכם של שלוחים מעין אלו היא לדרוש ולשאת
דברים.

וייתכן, שעם כל זאת עדיין לא היה ר"ט אלגזי רגיל בדרשות
אלא כשהיה מוכרח, או שמא כוונת ר"ט פאלאג'י היא שאף הוא חדל
מדרשותיו ביום מן הימים, בעוד שבשנותיו המוקדמות יותר עדיין היה
דורש ברכים.

כך או כך, מעניין לקבל את שמועה זו שהביא ר"ט פאלאג'י, שעד כה

לא מצאנו לה חבר או הוכחה כלשהיא, בכדי שנוכל לדעת מכך שניתן
להחזיק את החבל בשני ראשיו, וגם אם עינינו הרואות דרשות של חכם
פלוגי עדיין ייתכן שחכם זה היה נמנע מלדרוש ברכים.

רבינו האור החיים

המפתח הבסיסי, כמדומה, לפיצוח זהותו של אותו חכם עליו מספר
החיד"א – כשבפשוט נראה שהוא שמע זאת בעצמו מאותו חכם –
הוא לחפש ממי יודעים אנו שהחיד"א שמע דברים בקטנותו, ומכאן
לברוק האם ייתכן שעליו הייתה כוונתו.

והנה, הדמות המפורסמת ביותר שממנו מביא החיד"א שמועות
ששמע בצעירותו הוא רבינו האור החיים הקדוש. בספריו השונים
של החיד"א פזורות שמועות רבות מאוד ששמע ממנו 'כד הוי טליא'
(רשימה מפורטת, ראה: מ' בניהו 'רבי חיים יוסף דוד אולא' ח"ב עמוד
שלח).

וכך סיפר בעצמו החיד"א בתוך ספרו 'שם הגדולים': "מהר"ר חיים
בן עטר, עיר וקדיש מק"ק סאלי ובא לעיר הקודש ירושלים ת"ו סוף
שנת תק"ב. ואני הצעיר זכיתי והייתי ביישיבתו הרמתי, ועיני ראו
גדולת תורתו, עוקר הרי הרים, וקדושתו הפלא ופלא. ולפי דורנו היה
לב הרב מבעית בתלמוד והיה כמעין המתגבר. והן כעוון הדור כמעט
שכ"ב ובחדש תמוז תק"ג עלה לשמים, בן מ"ז שנה וזה"ה. וחיבר חפץ
ד'. ראשון לציון. אור החיים. פרי תאר. וחכמתו ניכרת מספריו. אך
זה אחד מעשרה מחכמתו ורוחב לבו וחורפתו הפלא ופלא וחופף עליו
כל היום סדר קדושה והבדלה מעניני העולם הזה
ורבו עוזו נוראותיו".

האם ייתכן שהאור החיים הוא
אותו חכם שחדל לשאת דרשות?
לא מסתבר, שכן מקורות שונים
מעלים כשפה ברורה למדי
כי גם בשנותיו האחרונות
בהם שהה האור החיים
בירושלים, הן השנים
בהם הכירו החיד"א,
עדיין היה האור החיים
דורש ברכים.

הנה כך נאמר
בהסכמת רבני
ירושלים לספר
'ראשון לציון'

לא להדרוש

ציון קבר המהר"ט אלגזי צוקל בהר הזיתים

עצת הפלא יועץ

שורה של תנאים מצביע הגאון רבי אליעזר פאפו, בעל ה'פלא יועץ', בפני כל דרשן פוטנציאלי. כך למשל אין לדרשן להאריך בדבור, וכשדרשן, אל ידרוש בנושאים עליהם יאמרו הכריות שלכבוד עצמו הוא דורש. כמוכן שעל הדרשן להכין היטב את הדרשה בכדי שהיא תהיה שגורה בפיו, וגם ייזהר מאוד בכבודם של הכריות.

אולם התנאי הראשון הוא שעל הדרשן להקדים תפילה לפני הדרשה שינצל מגאווה, דבר העולה בקנה אחד עם הזהירות המיוחדת שמתבקשת מהדרשנים לכל יוזם עליהם ליכנס בכואם לדרוש. ועוד הוא מוסיף ואומר דברים נוספים עליהם ראוי להתפלל. ואלו דבריו בספרו 'פלא יועץ' (ערך דרשן):

"כמה טובות הדרשה ברכים אבל צריכה תנאים רבים. זה יצא ראשונה, שיקדים תפלה שינצל מגאווה ומעין הרע, ושיעשו דבריו פירות, וגם יתפלל שיהיה לו לשון למודים לדבר דבריו בנועם שיהי בשפה ברורה באופן שיהיו דבריו ערכים על שומעם ככלה שהיא חביבה על בעלה כמו שכתבו רז"ל. וזאת שנית, שלא יהא מאריך טרחא אלא יהא מקצר ועולה וטוב מעט. ואל השלשה, שיוזהר בכבוד הכריות שלא יבואו לידי הלבנה ברכים בשביל דבריו ולא ידבר עליהם תועה ולא ילמוד עליהם קטגוריא. ויכלול עצמו עמהם באמרו לא טוב הדרך אשר אנחנו הולכים לכו ונלכה באור ד'. וישמר מהחשד שלא יחשדנו שומע שהוא דורש טוב לעצמו, ולכן לא ידבר לדרוש בחיבת עשות צדקה עם בעלי תורה וכבוד תלמיד חכם ומוראם וכדומה. ולעולם יקדים לסדר הדרשה בינו לבין עצמו באופן שתהיה שגורה בפיו שלפניו צריך לרגל איזה דברים שאין ראוי לדרשם ברכים או דברים שאין מוכנים לו לפום ריהטא, ואם יסדרו לא יצטרך להפסיק בנתיים שהוא גנאי לתלמיד חכם, וישמע חכם ויוסף לקח ודבר בעתו מה טוב".

שער הספר 'שבת מוסר' לרבנו אליהו הכהן מאיזמיר, דפ"ר קושטא תע"ב

שיצא לאור אחר פטירת האור החיים: "הנה הוא מרכיב תורה בישראל, דתני ומתני לית ליה שיעורא, מרבה חיי"ם ללמוד דעת את העם והעמיד תלמידים הרבה ונכבדים".

גם תלמידיו של האור החיים בהקדמתם לספר זה כותבים: "כאשר שמענו כן ראינו בעיר וקדוש האי תנא דידן, הרב המופלא, מורינו ורבינו, קדוש יאמר לו, הרב המחבר... ויעש תורתו קבע ללמד דעת את העם ורבים השיב מעוון... והעמיד תלמידים הרבה, אתווספו ספסלי".

סגנון הדברים הוא ברור בהחלט, שאנשי ירושלים ראו בעיניהם את רבינו האור החיים מעמיד תלמידים הרבה, מלמד דעת את העם ורבים משיב מעוון. לא נראה אפוא שרבינו האור החיים הוא זה שהחליט להימנע מלדרוש ברכים.

הוכחה מוחותית יותר שכנראה לא מדובר ברכיני האור החיים הקדוש, היא מכך שהאור החיים גופא כותב בספרו על התורה, דברים המשתמעים שאין לדרשן להימנע מלדרוש ברכים, עקב שיקולים מסוג כזה. שהרי על דברי האבות דרבי נתן הנוכחים גופא כותב האור החיים הקדוש (ויקרא טז): "צא ולמד ממה שמצא רבי עקיבא טעם להריגתו, לצד ששמח לכו בדרשתו תוך ששים ריבוא, כאמור בדבריהם, וקשה חלזה יתחייב אנוש מיתה משונה, אם כן פקע כלילא דורדי מכל עושי טוב ולומדים. אלא דזה הוא דרך שממנו ישלש בו הדין, ולעולם סיבת מיתתו יקר בעיני ד' המותה לעשרה הרוגי מלכות למגן וצינה לדורות בני ישראל".

הווי אומר: האור החיים, העוסק בדברי האבות דרבי נתן, (אם כי נראה שהייתה לו גירסה אחרת שם), אינו מסכים לומר שהסיבה לעונשם היא מפני ששמחו בדרשתם וזוהי ליכס, כי אם כן "פקע כלילא דורדי" מעל ראשם של "כל עושי טוב ולומדים". והיינו, שזו בכחינת גזירה שאין יכולים לעמוד בה.

האם חזר בו האור החיים מדברים מפורשים אלו שנקבעו לדורות? דבר רחוק הוא לומר כן.

'ועד סוף ימיו ממש כותב פסקים ומפלפל' ב'שיבה'

ולאפשרות הבאה: על הגאון רבי אליעזר נחום, מגדולי חכמי

ירושלים, שהחיד"א מביא ממנו כהנה וכהנה שמועות ששמע בצעירותו, עליו מעיד החיד"א עצמו, בהדגשה יתירה, שער סוף ימיו ממש היה רבי אליעזר נחום "מפלפל בשיבה". וכלשונו בספרו 'שם הגדולים' (בערכו): "מה"ר אליעזר בן יעקב נחום, אב"ד בק"ק אינדיאני תלמיד הרב החסיד מהר"ר יעקב שטרימר ומגדולי תלמידיו הרב מגילת ספר והרב המופלא מהר"ש שלם הרב המחבר דברי שלמה שונה הלכות לב שלם והוא אב"ד מק"ק אמשטרדם הי"ו. והרב מהר"א הנוכר לעת זקנתו עלה לעה"ק ירושלים ויהי לראש כעשר שנים ועיני ראו תוקף גדולת תורתו ושקידתו ורוב ענותנותו ועד סוף ימיו ממש כותב פסקים ומפלפל בשיבה והגיע לגבורות. וחיבר חזון נחום על קדשים וטהרות ונדרסו. ועוד לו על זרעים ומכילתא וספרי והרמב"ם ועטור ודרושים ושו"ת וכו'".

לא כהנה עינו ולא גם ליחיו של רבי אליעזר נחום והיה כוחו גדול בפלפל הישיבה עד סוף ימיו ממש. האם ייתכן שעליו נאמרו הדברים שהוא הפסיק לדרוש ברכים? גם כאן דבר רחוק הוא לומר כן.

ישנם חכמים נוספים שהחיד"א מזכיר שמועות ששמע בקטנותו מהם או בשמם. אחד מהם רבי אליהו הכהן האיתמרי, בעל ה'שבת מוסר'. וכפי שמצאנו בספר דרשותיו 'כסא דוד' (דרוש טז לשבת תשובה): "ולהיות דובב שפתי ישנים אעלה על אר"ש מה ששמעתי בקטנותי משם הרב מר קשישא כמהר"א הכהן בעל שבת מוסר".

רבי אליהו האיתמרי היה דרשן מפורסם, וכפי שהחיד"א מספר על כך בספרו 'שם הגדולים' (בערכו): "מהר"ר אליהו הכהן - אחד מרבני איזמיר. חיבר יותר משלשים חבורים מספר הסמון לארבעים. וה' אפטרופוס גדול לעניים שהיה הולך וקובץ על יד על יד מהגבירים ומחלק לעניים. ורבים השיב מעוון בדרשותיו ותוכחותיו ומתק לשנו. וכבר בא לו אדם מיישראל בביתו יום ש"ק אחר הדרוש ונשק ידיו ואמר לו ידיע להוי להרב כי הוא היה מוכן לעשות עבירה והיום הזה בשמעי דרוש האדון חזרתי בי ונפקחו עיני".

והנה רבי אליהו האיתמרי מתגלה כמי שטוען בדיוק טענה זו על חובתם של הדרשנים להיזהר שלא יבואו ליד הנאה וגאווה, בהסתמכו על דברי האבות דרבי נתן. ואלו דבריו בספרו 'שבת מוסר' (פרק כ, אות כא):

הנסים שהקב"ה עושה, הם בזכות רבי וועלו'ל!

המשך מעמוד 19

אחרי שתינה האיש את הראגה העמוקה שלא נותנת לו מנוח ללא קרן אור של תקווה, אמר לו מרן הרב זצוק"ל: 'אל דאגה, עדיין לא הגיע הזמן לכך, כשיגיע הרגע המתאים יישברו אף שערים של ברזל! והלה הודה לר' וועלוועל שלקחו לדברי עידוד אלו.

אבא שלא יושב ליד תוס'!

בשני השבועות האחרונים לחיי צעק: 'אוי אני מרגיש שאני עומד לפני יום הדין! ופעם אמר בימים האלו: 'אני מרגיש שהבית כבר איננו שלי, הכל זר לי, אני מרגיש שמרשים לי עוד להיכנס קצת כאורח לכמה ימים... ופעם אחרת אמר באותם ימים: 'אילו היה אליהו הנביא בא אליי בחלום ואומר לי שאני נקי מעוון גזל, כי אז הייתי מת במנוחה!'

בשכבו על ערש דווי אמר לאחד ממקורביו: אתה חושב שכואב לי שאני פה בבית החולים? לא ולא, הרי זה רצון הכבוד יתברך שמו ומה שייך בכלל לחשוב אחרת. אולם דבר אחד כואב לי עד מאד, שהילדים לא רואים את האבא יושב ומתייגע ליד תוספות! זהו המכאיב אותי ביותר! ילדים לא צריכים לראות את האבא מתבטל מלימוד הלילה, ואיוו השפעה היא זו עליהם לראות אבא יושב בלי לימוד תוס'!

וכך שינן לבניו: אם אתה רוצה להיות חיים מאושרים, לעבור את הכל בשלום ובשלווה, בדבר אחד תהיה זהיר ביותר - אף פעם ואפילו פעם אחת לא לדבר מהנושא 'חסידים' 'מתנגדים' וכו'. הכרתי במשך ימי חיי כל מיני אנשים ונוכחתי לדעת כמה גרוע הוא נושא זה. הכרתי חסיד חשוב אולם דווקא בזה נלכד עד למאור וידד ממש לכאור שחת רח"ל, ולהיפך - הכרתי ליטאי אחד גם כן חשוב שגם אותו נלכד היצר במלכודת זו וסופו היה רע ומר רח"ל. מכל מה שנודף ריח של 'שיטות' - התרחקו ממנו כמטחורי קשת!

וכלל ברזל נוסף: לא לבזבז את הזמן! בטלה היא הדבר היותר גרוע, רק ללמוד וללמוד וללמוד! היה מרבח לספר לצאצאיו מה שזכה לראות כמו עיניו כיצד מרן החזון איש זצוק"ל היה יכול לשבת שעות ארוכות ולחזור ללא הרף עשרות-עשרות פעמים רק את לשון הגמרא, כשהוא אומר כל מילה במתינות ובדקדוק ובחשיבה מאומצת. קיץ אחד ראה איך שעמד מרן החזון"א על רגליו ופניו אל הקיר, ומאחרי מנחה גדולה עד מעריב חזר פעם אחרי פעם כשפלגי זיעה ניגרים על גווילי פניו כשהוא משגן בלי הרף עמוד גמרא במסכת עבודה זרה.

ההתבטאות הבאה של מרן הרב מברסק זצוק"ל תבוא ותלמדנו על יקרת ערכו של רבי וועלוועל בעיניו: בשנת תשי"ז, בזמן שרגשות גאוה לאומית וזיחות הדעת שררו בארץ לאחר ההצלחה הגדולה שנחלה מדינת ישראל ב'מבצע סיני', נכנס יהודי חשוב מבני ברק למרן הגרי"ז זצוק"ל ושאלו - כיצד יש להבין את מה שקורה כאן?

ענה לו מרן הגרי"ז: אספר לך מעשה מהסבא רבי ישע בער (הבית הלו) זצוק"ל. היה זה לאחר שנדברו עימו על שידוך עבור בנו המופלג ונגמר הדבר למו"ט, הרגיש אבי החתן בבנו שזחה דעתו על כי זכה בנדוניה גדולה, כיאה וכיאות, אמר לו מרן הבית הלו: כסבור אתה שאת הנדוניה הגדולה נאותו לתת לך בזכות עצמך? לא כן הוא, אלא

המעניין הוא שבעל 'פלא יועץ' עצמו תיקן תפילה מיוחדת על עניין זה. והנה חלקו הראשון של נוסח התפילה "לחכם שרוצה לסדר דרוש לדרוש ברכים" אותה קבע בספרו 'בית תפילה':

"רבונו של עולם, גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאני מוכרח כעת לסדר דרוש לדרוש ברכים, ועיני תלויות אליך, כי אתה ידעת חרפתי בושתי וכלימתי, כי דלותי מאוד ולא בינת אדם לי, ואין בלשוני מילה וחסדתי כל טוב. אנא חק-ל, אב הרחמן, החונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה ובורא נבי שפתים, חנני מאתך חכמה בינה ודעת. וזכני לסדר דרוש נאה, ותן לי לשון למודים באופן שיחיה דרושי ערב ומתקבל לשומעים. ואזכה להדריך בניך לעבודתך, ותצלני מכל דהוא גובה לב, ואכיר מעוט ערכי ואהיה שפל בעיני תמיד, והצילני מעין הרע ומיצר הרע."

"יהא אדם זהיר כשדרוש ברכים וקונה שם טוב, לא יהנה לבו ח"ו מזה, כמו שמצינו ברז"ל באחד מעשרה הרוגי מלכות ששאלו ממנו חביריו, מפני מה נענש במיתה חמורה כזו, ואל"ו שמה כשדרשת ברכים נהנה לבך והסכים עמו. ע"כ מאד מאד יהא נזהר בו, ואם יבא איזה הנאה בלבו מחמת מספר שבחיו וערב לו, ישים אל לבו תכף בתוך הדרש, ויאמר לבי לבי הרחק מן הכבוד, כמה וכמה אנשים שהיה להם כבוד וגדולה, ועברו ומתו והיו כלא היו. וכן בכל מצוה או תורה לא יהנה ח"ו מן הבריות על אשר עשה אותה, רק ישמח שמחת מצוה על אשר זכה לעשות מצוה זו לשם שמים, ויאמר בפה מלא בתוך הדרש וכל שכן מקודם, לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, ועל ידי זה יציל מהמכשול והדין הקשה."

האם בו מדובר? בוודאי שלא! כראו חשבון: החיד"א נולד בשנת תפ"ד ורבי אליהו הכהן נפטר בשנת תפ"ט, ומעולם הם לא נפגשו יחד. מה גם שרבי אליהו האיתמרי בהקדמת ספריו 'שכט מוסר' ו'סמוכים לעד' מספר כי במשך יותר משלושים שנה הוא דורש לרבים ברוב עם הדרת מלך. ודבר זה הוא לומר שחלל מכך בסוף ימיו.

למעשה לא עלתה בירדנו לגלות למי הייתה כוונתו של החיד"א, אם כי עדיין לא נקבעו מסמרות בכל הקשור לאישים שהוזכרו, ועדיין ייתכן שהכוונה הייתה לאחד מהם, וברוך הוידע.

וישמחו בי חבריי

את מאמרנו נחתום בדמות תורנית שעליה יש לנו הודאת בעל דין שהוא כיום מהימים חדל לומר דרשות, אם כי מסיבה שונה לחלוטין. המדובר הוא ברבי יעקב ב"ר אבא מרי אנטולי, מחכמי פרוכאנס המובהקים וחתנו של המתרגם הירוד רבי שמואל אבן תיבון שפעל לפני כשבע מאות וחמישים שנה. בהקדמתו לספרו 'מלמד התלמידים' הוא מספר כי בעברו היה דורש מעט ברכים בכל שבת ושבת, אלא שהוא חדל מלשאת דרשות עקב כך ש... הרב לא מצא חן בעיני חבריו.

וכך הוא מתאר זאת: "נתתי את לבי לדרוש ולחקור קצת כתבי התורה ושאר כתבי הקודש כשהייתי עובר עליהם. ופעמים הייתי דורש אותם בחופות. אבל מרוב טרדתי בהכלי העולם אשר קניתי לי לא הייתי כותב אפילו שיטה אחת מכל המתחדש אצלי בדרישת הפסוקים ההם. ובהרגילי בעניין ההוא הסכמתי לדרוש מעט ברכים בכל שבת ושבת. עוד מעט ושכתי מן הדרך והיה כי לא ישרה בעיני קצת חברי."

